

مركز جهاني علوم اسلامي
جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

«نقش قرائت‌های مختلف آیات قرآنی در استنباط احکام شرعی»

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فقه و معارف اسلامی

گرایش؛ فقه و اصول

نگارش؛ سیدجاوید اقبال نقوی

استاد راهنما؛ حجة الاسلام و المسلمین علی رحمانی سبزواری

استاد مشاور؛ حجة الاسلام و المسلمین مصطفی جعفرپیشه

دی ۱۳۸۵

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۹۹۳

تاریخ ثبت:

- مسؤلیت مطالب مندرج در این پایان نامه به عهده نویسنده می باشد.
- هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع، بلاشکال است و نشر آن در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیر و تشکر:

لازم می‌دانم از درگاه کریمانه حضرت دوست سپاسگزاری کنم که به من توفیق عنایت فرمود تا در راه تبلیغ معارف اسلامی کاری انجام بدهم. و اما بعد: از مسئولین خدمتگزار در مرکز جهانی علوم اسلامی و مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی که زمینه رشد و شکوفایی استعدادهای طلاب محترم غیر ایرانی را فراهم نموده‌اند، تشکر و قدردانی می‌نمایم.

و لازم می‌دانم از زحمات دلسوزانه استاد محترم راهنما حضرت حجة الاسلام والمسلمین

جناب آقای علی رحمانی سبزواری و استاد محترم مشاور حضرت حجة الاسلام والمسلمین

جناب آقای مصطفی جعفر پیشه (دامت برکاتهم) که در مدت تحقیقات و تدوین این پایان نامه، نهایت همکاری را داشته‌اند سپاسگزاری نمایم.

اهداء :

این بضاعت مزجات را به محضر مبارک و نورانی قطب عالم هستی حضرت بقیه الله الاعظم ارواحنا له الفدا. تقدیم می‌کنیم امید است این قلیل، مورد قبول و عنایت آن بزرگوار که سید و مولا و صاحب ما است، قرار گیرد و همه ما مشمول دعاهاي زاکیه آن بزرگوار قرار بگیریم.

چکیده

این پایان نامه مشتمل بر یک مقدمه ، شش تا فصل و یک نتیجه تحقیق می باشد
فصل اول : مفاهیم کلیات است ، که توضیحات کلی راجع به کلید ویژه های قرائت ، قرآن ، استنباط ،
اختلاف می باشد ، سپس در باره ای اختلاف فقها و قراء و فرق میان آن را و فواید اختلاف قرائت را و
بحث مناقشه و نتایج این فصل به شرح ذیل باشد (الف) قرائت نزد فقهاء بمنزله تفسیر قرآن است نه
خود قرآن (ب) موضوع علم قرائت کلمات قرآن و فواید آن صیانت و حفظ قرآن از تحریف نقیصه و
زیاده است که حقیر در این بخش مناقشه دارد که قرآن شانش اجل از این است که صیانت خود را از
قرائت قراء تأمین کند حالان که صیانت قرآن بدست خدا است

فصل دوم : این فصل راجع علل و اسباب قرائت ها پرداخته عواملی مانند ، ابتدائی بودن خط ، بی نقطه
بودن ، عاری بودن خط از علائم و حرکات ، نبودن الف در کلمات عرب و غیره اما به نظر حقیر همه ای
این اختلاف ها ریشه ای فقهی و اجتهادی داشته ، هیچ ربطی به پیامبر اسلام ﷺ ندارد و مهم ترین و اصلی
ترین عوامل اختلاف قرائت که متأسفانه از طرف علمای این فن مورد غفلت قرار گرفته است آن انحراف
خلافت از محور وحی و ندادن مرجعیت علمی و فقهی به حضرت علی علیه السلام در جمع ، سبب اختلاف
قرائت شد

فصل سوم : درباره ای انواع اختلاف قرائت های می باشد از قبیل از لحاظ متن ، یعنی : اختلاف در اعراب
و بناء ، تقدیم و تاخیر ، زیاده و نقصان ، مد و قصر ، و غیره بالجمله تمام اختلاف ها ادبی و نحوی و
اختلاف قرائت از لحاظ سند ، آن گاه این بحث میان می آید که قرائت چند تا هست و اگر هفت تا باشد
کدامش متواتر است و اساساً یک پرسش پیش می آید ، که این قرائت هفتگانه ریشه ای روایی دارند یا
ندارند ، از این سلسله سند قراء غیر از سند روایی است ، سپس قرائت مختار که قرائت جمهور مسلمین و
مورد تأیید اهل بیت است که از سینه به سینه به ما رسیده است و مورد عنایت است

فصل چهارم و پنجم : در رابطه به تشخیص قرائت صحیح از غیر صحیح و ملاک حجیت قرائت بحث و
گفتگو به میان آمده است ضابطه ای صحت قرائت سند معتبر ، موافقت به رسم الخط و موافق با قواعد
عربی و توافق با اصول شرعی و احکام قطعی عقلی باشد ، و معتبر ترین قرائت حفص از عاصم که منتهی
می شود به امیر المومنین علیه السلام که قرائت جمهور مسلمین گذشته و حال می باشد

فصل ششم : که در واقع این ، مخ این فصل پایان نامه محسوب می شود ، راجع به آیاتی بحث می کند
اختلاف قرائت در آنها موجب اختلاف در استنباط احکام شرعی است ، مثلاً : آیت وضوء و لمس و
حیض و متعه و صلاة طواف و غیره

فهرست

۱	مقدمه
۲	بیان مسأله :
۲	سؤالات اصلی
۲	سابقه و ضرورت انجام تحقیق :
۳	فرضیه ها
۳	اهداف:
۳	جنبه جدید بودن و نو آوردن تحقیق:
۴	روش انجام تحقیق :
۴	روش و ابزار گردآوری اطلاعات :
۴	قلمرو تحقیق (زمانی و مکانی و موضوعی):
۵	فصل اول: مفاهیم و کلیات
۵	بیان معنی و مفهوم قراءات
۵	مقدمه فصل اول
۶	قرائت بر دو نوع است
۶	۱: قرائت به معنی الأعم
۶	۲: قرائت به الأخص
۶	معنای لغوی قرائت
۷	معنای اصطلاحی قرائت :
۷	دوم: زرکشی، قراءات را بدینگونه معرفی کرده است
۹	موضوع: علم قرائت

۱۰	فائده: علم قرائت
۱۰	حکم: علم قرائت
۱۰	فرق بین قرآن و علم قرائت :
۱۰	فرق بین اختلاف فقهاء و اختلاف قرأء
۱۱	فوائد اختلاف قراءات :
۱۳	نقد و بررسی بر فوائد اختلاف قرائت
۱۳	معنای لغوی استنباط:
۱۴	معنای اصطلاحی استنباط :
۱۵	نتیجه
۱۶	فصل دوم عوامل اختلاف قرائات
۱۷	مقدمه :
۱۷	۱. انحراف از خلافت حقّه
۱۸	۲. ابتدائی بودن خط
۱۹	۳. بی نقطه بودن حروف
۲۰	۴. عاری بودن از علایم و حرکات
۲۲	۵. اختلافی لهجات اقوام:
۲۴	۶. تلفیقات و منضمات تفسیری:
۲۴	۷. اجتهاد قراء :
۲۸	نتیجه، عوامل اختلاف قراءات
۳۰	فصل سوم انواع اختلاف قرائت ها
۳۱	قسم اول:
۳۱	انواع اختلاف قرائتها از لحاظ متن:

۳۳	قسم دوم:
۳۳	انواع اختلاف قرائت از لحاظ سند
۳۴	نوع اول: متواتر
۳۴	نوع دوم: مشهور
۳۴	نوع سوم: آحاد
۳۵	نوع چهارم: شاذ
۳۵	نوع پنجم: جعلی و ساختگی
۳۶	نوع ششم: مدرج
۳۶	بررسی تواتر قرائت سبع
۳۹	فصل چهارم ضابطه تشخیص قرائت صحیح
۴۰	مقدمه:
۴۰	ضابطه و معیار قرائت صحیح چیست؟
۴۰	معیار صحت قرائت و تشخیص آن از قرائت شاذ از نظر اهل سنت
۴۳	تحقیق پیرامون شرایط سه گانه
۴۵	نقد و بررسی شرایط سه گانه
۴۷	اما شرط صحت سند:
۴۸	موافقت با قواعد زبان:
۵۱	شرط اول:
۵۱	شرط دوم:
۵۱	شرط سوم:
۵۱	قرائت مورد تأیید ائمه <small>علیهم السلام</small> باشد
۵۲	خلاصه

۵۴	فصل پنجم ملاک حجیت قرائتها
۵۵	مقدمه:
۵۵	ملاک حجیت قرائت در نظر امامیه
۵۵	پرامون حجیت قرائت های هفت گانه
۵۵	آیا می توان با قرائت های هفت گانه در احکام شرعی استدلال نمود؟
۵۶	پاسخ:
۵۸	سوال: آیا می توان با هر یک از قرئت های هفت گانه نماز خواند؟
۵۹	مسأله قرائتها و علماء امامیه
۶۰	ملاک حجیت قرائت ها در نظراهل سنت
۶۰	اقوال علماء شیعه راجع به قرائت ها مختلف:
۶۰	شیخ طوسی <small>رحمته</small>
۶۱	شیخ طبرسی <small>رحمته</small> :
۶۱	محمد باقر خوانساری <small>رحمته</small> :
۶۱	مرحوم خوانساری می گوید:
۶۲	سید محمد مجاهد <small>رحمته</small> :
۶۲	علامه حلی <small>رحمته</small> :
۶۳	شهید اول <small>رحمته</small> :
۶۴	شهید ثانی <small>رحمته</small> :
۶۴	۵۰ میرزای قمی <small>رحمته</small> :
۶۴	علامه شعرانی <small>رحمته</small> :
۶۵	مرحوم سید کاظم طباطبائی <small>رحمته</small> :
۶۵	محمد جواد عاملی <small>رحمته</small> :

۶۵	..... محوم محمد جواد عاملی <small>رحمته</small> :
۶۶	..... مرحوم آیه الله خوئی <small>رحمته</small> .
۶۶	..... امام خمینی <small>رحمته</small> .
۶۶	..... متن استفتائیه از محضر مبارک امام خمینی <small>رحمته</small> .
۶۷	..... آقای محمد رضا گلپایگانی <small>رحمته</small> .
۶۷	..... متن استفتائیه از محضر مبارک حضرت آیه الله العظمی گلپایگانی <small>رحمته</small> .
۶۸	..... استفتایی از آیه الله العظمی گلپایگانی <small>رحمته</small> .
۶۸	..... آقای مرعشی نجفی <small>رحمته</small> .
۶۸	..... متن استفتائیه از محضر مبارک حضرت آیه الله مرعشی نجفی <small>رحمته</small> .
۶۹	..... قرائت در حج
۶۹	..... آقای آقای اراکی <small>رحمته</small> .
۶۹	..... استفتایی از آیه الله العظمی اراکی <small>رحمته</small> .
۶۹	..... مقام معظم رهبری سید علی خامنه ای
۷۰	..... نتیجه :
۷۱	..... فصل ششم آیاتی که اختلاف قرائت های آنها موجب اختلاف در استنباط می شود
۷۲	..... مقدمه
۷۳	..... آیه حیض
۷۳	..... معنی حیض
۷۴	..... دلیل جایز بودن جماع قبل از غسل :
۷۴	..... (۱) اخبار و قرائت تخفیف
۷۵	..... (۲) اصالة الاباحه
۷۵	..... دلیل حرام بودن جماع قبل از غسل

- ۱ قرائت تشدید: ۷۵
- ۲ استصحاب: ۷۵
- بررسی بحث ۷۵
- نتیجه بحث: ۷۶
- رفع تعارض قرائتین ۷۶
- آیه وضوء ۷۷
- دلایل علماء ای که مسح را قبول دارند: ۷۹
- الکتاب: ۷۹
- اجماع: اجماع محصل و منقول ۸۰
- بحث روایی ۸۰
- نظر اهل سنت و نقد و بررسی: ۸۱
- نتیجه بحث: ۸۳
- تذکر: ۸۴
- آیه: نقض وضوء با لمس ۸۵
- استدلال آنها: ۸۶
- (ب) روایات ۸۶
- (ج) اجماع: ۸۸
- (د) اصل بقای طهارت ۸۸
- نظر حنفیه: ۸۸
- استدلال آنها: ۸۸
- نظر شافعیه: ۸۹
- نظر مالک: ۹۰

- استدلال آنها: ۹۰
- نظر أوزاعی ۹۱
- نتیجه ۹۱
- آیه: تتابع در قضاء رمضان ۹۲
- نتیجه ۹۴
- آیه: فدیة صیام ۹۵
- تأملی در آیه ۹۶
- نتیجه بحث: ۹۸
- آیه، کسوة در کفاره یمین ۹۹
- منظور از کسوة چیست؟ ۹۹
- نتیجه ۱۰۱
- آیه نماز طواف ۱۰۲
- ثمره اختلاف قرائت ۱۰۲
- توضیح مطلب: ۱۰۳
- نظر دوم: ۱۰۵
- دلیل آنها: ۱۰۵
- نقد و بررسی: ۱۰۶
- آیه: کشتن مشرکین در مسجد الحرام ۱۰۷
- نتیجه: ۱۰۹
- آیه: تتابع صوم در کفاره یمین ۱۱۰
- نتیجه بحث: ۱۱۱
- آیه: متعه ۱۱۳

۱۱۳	ازدواج دائم و متعه.....
۱۱۷	نتیجه.....
۱۱۹	آیه: میراث کلاله .....
۱۱۹	تعریف کلاله.....
۱۱۹	در لغت.....
۱۱۹	اصطلاح فقهی.....
۱۲۰	توضیح مطلب.....
۱۲۱	دلیل اول: روایات صحیحه از اهل بیت علیهم السلام.....
۱۲۲	دلیل دوم: اجماع.....
۱۲۲	دلیل سوم: قرائت.....
۱۲۲	نتیجه بحث:.....
۱۲۳	آیه: حکم کنیز محصنه .....
۱۲۴	فقهاء اهل سنت نیز در این زمینه به چند دسته تقسیم شدند.....
۱۲۴	نتیجه:.....
۱۲۶	آیه: سرقت .....
۱۲۷	نتیجه بحث.....
۱۲۸	آیه: عدم اسراف در قتل .....
۱۲۹	نتیجه.....
۱۳۰	نتیجه فصل ششم:.....
۱۳۱	نتیجه تحقیق:.....
۱۳۶	منابع و مأخذ.....

مقدمه

قرآن کریم مهم ترین سند حقانیت و اعتبار اسلام است که در کنار ارانه بهره های اعتقادی، اخلاقی برای هدایت انسان راه نمای او در عرضه های فقهی و ارانه احکام فرعی نیز گشته است، به طور کلی در این باره بین مسلمین، بلکه همه کسانی که با تعالیم و آموزه های اسلامی آشنا هستند، اختلاف وجود ندارد، از همان ابتدای بعثت پیامبر اکرم ﷺ و نزول قرآن، مسلمین احکام را درباره، نماز روزه، جهاد و زکات و غیره با استناد به آیات قرآن پیش رو داشته اند، این آیات، علاوه بر اصل تشریح در هر یک از عناوین فوق، گاهی احکام فرعی تری را هم بیان کرده اند، هدایت گران و رهبران دین اسلام و در راس آنان پیامبر اکرم ﷺ در این احکام فرعی نیز، هم چون سایر آموزه های دینی، مفسر و مبین قرآن بوده اند

با تدوین فقه، به عنوان علم دست یافتن به احکام شرعی از روی متون و منابع اصیل اسلامی، قرآن نخستین و مهم ترین از منابع تلقی گردید

یکی از مسایل قابل طرح در استنباط احکام شرعی از قرآن کریم مسأله اختلاف قرائت های قرآن است گرچه برخی از اقسام اختلاف، چنان که خواهیم دید، تأثیری در معنا و حکمی که قابل استنباط است ندارد، اما برخی دیگر از اقسام از چنین تأثیری خوردار است، البته بحث قرائت اثر فقهی هم می تواند داشته باشد و آن در جای است که احکام خود قرآن را به عنوان یک موضوع شرعی مورد بررسی قرار دهیم، در این صورت می توانیم باکاوش در موضوع قرائت ها روش سازیم که هنگام اختلاف آیا همه قرائت ها حکم قرآن را دارند یا برخی از آن ها و معیار آن چیست؟ و آیا این قرائت های مختلف در استنباط احکام شرعی حجیت دارند یا خیر؟

در این مسیر، ابتدا تعریف قرائت و جزئیات دیگر بیان می کنیم و بعدا وارد تفصیل می شویم

پس این پایان نامه به این شکل است

فصل اول: مفاهیم و کلیات، فصل دوم: عوامل اختلاف قرائتات، فصل سوم: انواع اختلاف قرائت ها، فصل

چهارم: ضابطه تشخیص قرائت صحیح، فصل پنجم: ملاک حجیت قرائت ها، و فصل ششم آیاتی که

اختلاف قرائت های آنها موجب اختلاف در استنباط می شود

بیان مسأله :

مقصود از نقش قرائتها و دخالت قرائتهای مختلف می باشد و مقصود از استنباط احکام ، استخراج احکام شرعی است پس مراد به عنوان رساله این است که ما در این رساله قرائتهای مختلف چه قدری می تواند در استخراج احکام از ادله آنها تاثیر بگذارد

سؤالهای اصلی

۱. عوامل اختلاف قرائت در احکام شرعی کدام اند ؟
۲. قرائت های مختلف آیات قرآنی در استنباط احکام شرعی چه نقشی دارند ؟
۳. کدام یکی از انواع اختلاف قرائت آیات قرآنی در استنباط حکم شرعی تاثیر دارند ؟
۴. ضابطه تشخیص قرائت صحیح در موضوع استنباط احکام شرعی چیست ؟
۵. ملاک حجیت قرائتها چیست ؟
۶. آیاتی که اختلاف قرائت آنها موجب اختلاف در استنباط می شود کدامند ؟

سابقه و ضرورت انجام تحقیق :

سابقه : این اباحت در کتابهای تفسیری و فقهی پراکنده است در این موضوع یک کتاب مستقل یا پایان نامه نیست

ضرورت : نکات ذیل ضرورت بحث موضوع رساله را روشن می سازد

۱. تاکنون کتاب یا پایان نامه پیرامون موضوع فوق تدوین نشده است
۲. معرفت به قراءات یکی از راه های رسیدن به احکام واقعی الهی است چرا که رسیدن به قرائتهای صحیح از میان قرائتهای مختلف طریق وصول به حکم الهی است
۳. سامان بخشیدن به مباحث مربوط این موضوع یک ضرورت است
۴. جلوگیری از بعضی برداشتهای باطل در مسأله قرائتهای مختلف

فرضیه ها

۱. قرائت های مختلف آیات قرآنی نتیجه استنباط را متفاوت می کند
۲. عوامل اختلاف قرائت (الف) دوری از خلافت الهیه (ب) ابتدائی بودن خط (ج) بی نقطه بودن حروف و خالی بودن از علامتها و حرکات (د) قراء سبعه و راویان آنها است
۳. انواع اختلاف قرائت ذیل در استنباط احکام شرعی تأثیر دارند ، مثلاً معرب و مبنی ، تقدیم و تأخیر ، زیاده و نقصان و غیره
۴. ضابطه تشخیص قرائت صحیح عبارت است از (الف) سند قرائت (ب) توافق با رسم الخط مصحف (ج) توافق با قواعد ادبیات عرب
۵. رایج در میان مردم قرائت ملاک حجیت قرائت است

هدفها:

اگر اختلاف قرائت یک واقعیت است و اگر تأثیر اختلاف در استنباط احکام هم یک امر مسلم است و اگر پیرامون این موضوع کتاب مستقلی تدوین نشده است پس باید کیفیت این تأثیر در رساله مستقل مورد مناقشه و مباحثه قرار گیرد بنابر این هدف از تدوین رساله این است که جایگاه این موضوع با یک تحلیل و عمیق و صحیح در آیات مختلف روشن شود و بر همگانه به ویژه نویسنده و دانش پژوهان از آن استفاده برند

جنبه جدید بودن و نو آوردن تحقیق:

جنبه جدید بودن این تحقیق این است که ما در این تحقیق بعد از نظریه های مختلف نظریه صواب را رد کرده و بعد نظریه صواب را در هر باب به اثبات خواهیم رساند و نیز تا حد امکان به ریشه یابی اختلاف خواهیم پرداخت و پر واضح است که این چنین کاری پیرامون موضوع فوق تاکنون صورت نگرفته است

روش انجام تحقیق :

روش تحقیق توصیفی، تحلیلی با استفاده از کتابخانه است، که با مطالعه کتاب‌ها به فیش برداری و جمع‌آوری اطلاعات پرداختم و پس از فیش برداری و جمع‌آوری اطلاعات به تنظیم و تدوین آن اقدام نمودم

روش و ابزار گردآوری اطلاعات :

کمک‌گیری از اساتذہ محترم و فیش برداری از کتاب فقهی، تفسیری، علوم قرآنی، و مراجعه به رایانه برای معلومات بیشتر

قلمرو تحقیق (زمانی و مکانی و موضوعی) :

موضوع قلمرو و زمانی و مکانی خاص ندارد و از جهت قلمرو موضوعی، علوم قرآنی و ادبیات و فقه می‌باشد

و دیگر لازم‌الذکر این است، من سعی کردم که از منابع اولیه استفاده کنم و کردم
چقدر موفق شدم این بر عهد خواننده است

بارالها، به حرمت و عظمت پشتوانه این کتاب مقدس «قرآن» که خود وعده فرمودی آنرا محفوظ میداری، انقلاب جمهوری اسلام ایران را به ثمرات نهایی و اهداف اصل و مقدسش رهنمون باش و آن را به نهضت جهانی حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) متصل بفرما (الهی آمین)

سید جاوید اقبال نقوی

۱۸ شعبان ۱۴۲۷، ۱۳۸۵

E-mail: sjaved114@yahoo&hotmail.com

فصل اول: مفاهيم و كليات

فصل اول:

بیان معنی و مفهوم قراءات

مقدمه فصل اول

قبل از ورود به موضوع ، خطیر ، و حساس ، اختلاف قراءات می بایست ، کلید واژه های را مشخص کرده و آن را معنی کنیم چون اگر الفاظ مشتمل در این موضوع ؛ مثل: قرآن قرائت ، استنباط ، اختلاف فقهاء ، وغیره محدوده و جای گاه شان مشخص نباشد برای خواننده این مسأله نا مفهوم خواهد بود لذا فصل اول را به مفاهیم و کلیات اختصاص دادیم

قرائت بر دو نوع است

۱: قرائت به معنی الأعم

۲: قرائت به الأخص

منظور از « قرائت بالمعنی الأعم » همان است که در عرف جامعه قاریان مقصود می شود که مترادف معنای « تلاوت » است ؛ یعنی خواندن قرآن ، حال به صورت ترتیل و یا غیر ترتیل باشد -
و منظور از « قرائت بالمعنی الأخص » آن است که در کتب تخصصی علوم قرآنی از آن بحث می شود که منسوب به یکی از قراء سبعة و یا و عشره و یا ... می باشد^۱ و بحث ما در معنی قرائت بمعنی اخص است

معنای لغوی قرائت

قراءات [جمع قراءت] است ، که در لغت مصدر سماعی فعل [قرأ] می باشد ، علماء ادب در معنی کلمه قرأ نظرات مختلفی دارند^۲

الف : گروهی واژه (قراءت ، قرأ) را به معنای [پیوستن حروف و کلمات به یک دیگر و خواندن آنها در حالت تأنی و آرامش] دانسته اند^۳

^۱ محمد مسعود مجلد ، عباسی « قراءات قرآنی از دیدگاه تشیع » زمستان ۱۳۷۵ ، ج ۱ ، ص ۵۰ ،

^۲ راغب ، اصفهانی ، « المفردات فی غریب القرآن » مطبوعه امیران ، ۱۳۸۴ ش ۱۴۲۴ ق ص ۴۰۲